

ЯВИЩЕ ГОСТИННОСТІ У КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття розкриває природу і причини міграції, еволюцію гостинності у міграційних процесах, особливості легальної та нелегальної еміграції. Аналізуються позитивні та негативні впливи міграційних процесів на феномен гостинності в суспільстві та обґрунтовуються шляхи виходу з кризи цивілізаційного спілкування на території спільного мешкання.

Ключові слова: гостинність, глобалізація, міграційні процеси, подорож, туризм, біженці, криза.

Статья раскрывает природу и причины миграции, эволюцию гостеприимства в миграционных процессах, особенности её развития в легальной и нелегальной эмиграции. Анализируются положительные и негативные влияния миграционных процессов на феномен гостеприимства в обществе и обосновываются пути выхода из кризиса цивилизационного общения на территории общего проживания.

Ключевые слова: гостеприимство, глобализация, миграционные процессы, путешествие, туризм, беженцы, кризис.

The article reveals the nature and causes of the migration, the evolution of the hospitality in the migration process, especially its development in both legal and illegal immigration. The positive and negative impacts of the migration on the phenomenon of the hospitality in the society are analyzed and substantiates the ways out of the crisis of the civilization dialogue in the general area of the common territory.

Key words: hospitality, globalization, migration, travel, tourism, refugees, crisis.

Нині у сучасному світі, особливо під впливом глобалізації, активізувалися міграційні процеси, пов'язані з працевлаштуванням, міжнародно-бізнесовою, організованою пізнавально-туристичною діяльністю, інтерсуб'єктивними побутовими контактами представників різних країн і народів. Стихійними природними лихами й суспільно-політичними явищами (локальні військові конфлікти, расова етнічна або релігійна дискримінація тощо) спричинений також феномен біженців у певних регіонах нашої планети. Міграція (від лат. *migratio* – переселення, переміщення) являє собою переміщення людей, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до свого [10, с. 119].

Міграція як соціально-демографічний процес впливає на різноманітні галузі життєдіяльності суспільства. На ранніх етапах історії людства вона відіграла винятково важливу роль у заселенні континентів й формуванні етнокультурних спільностей людей. Різноманітні подорожування й мандри, зокрема, являли собою невід'ємну складову

культурного життя античної цивілізації. Уявлення давніх греків про значення і смисл подорожей втілилися у давньогрецькій міфології, а перші узагальнення їх значення зроблені представниками різних тогочасних філософських шкіл: Фалесом, Солоном, Піфагором, Платоном, Проклом й ін. Подорожі античних мудреців і мислителів стали важливим способом пізнання оточуючого невідомого світу, знайшовши відображення у плідних світоглядних діалогах. Отже, такі подорожі були позначені високим духовно-культурним сенсом і здійснювалися з метою самоосвіти й навчання інших, контактів з мислителями відомих та невідомих країн й ознайомлення з їхнім досвідом тлумачення картини світу, а, отже, взаємозацікавлення у культурних впливах різних народів [9, с. 141].

Давньогрецький історик, «батько історії» Геродот (між 490 і 480 – прибіл. 425 до н. е.), мандруючи, відвідав землі Малої Азії, Вавилону, Кирени, Єгипту, узбережжя Чорного моря до Дніпро-Бузького лиману й ін. місця. Враження від цих подорожей стали основою знаменитої 9-томної «Історії» [6], значне місце в якій відводиться описові географії, норівів і звичаїв місцевих жителів, їх релігійних уявлень тощо. Геродотові належить перший в історії античної літератури опис систематизованого бачення життя народу скіфів. Узагальнюють досвід подорожей в епоху античності 17 книг «Географії» Страбона (прибіл. 63 до н. е. – 24 н. е.), в яких упорядковано географічні знання тогочасного світу [14].

Історія людства значною мірою інтерпретувалася гуманітарною античною думкою як літопис подорожей і мореплаваль, під час яких відбувалися прокладання й освоєння сухопутних торгових шляхів або відкриття досі не знаних земель. Ця ідея, передовсім, є наскрізною для величної поеми давньогрецького епічного поета Гомера «Одіссея». Одисей-мандрівник, який міцно любить свою батьківщину, мріє по розбудову далеких (ще пустельних або населених чудовиськами) земель, які його народ відкриє і на них збудує небачені досі міста [2, с. 36]. У легенді про Одиссея зримо постає властива грецькому народові безмежна знаннелюбність у ставленні до світу та його чудес. Створюючи образ Одиссея, Гомер і грецький народ засвідчили свою віру у цінність та могутність людського розуму.

Позитивні результати для науки залишили філософи минулого завдяки своїм подорожам з метою пізнання світу та пошуків істин. У подорожах і філософських шуканнях вбачали давньогрецькі мислителі наявність дивування, емоційного стану, викликаного вражаючим впливом на людину незвичайного, незрозумілого або несподіваного об'єкта, інформації або ситуації [5, с. 294]. Дивування, зауважує Аристотель, викликаючи інтерес, спонукає людей до раціонального осмислення світу, філософствування [1, с. 69–70]. Подорожуючи ж, люди збагачують свій соціокультурний досвід, знання про звичаї і традиції інших народів, пізнають символічні стратегії їхньої гостинності і тим самим уможлиблюють своє входження у чужий світ представників іншої культури. Домінування з-поміж стереотипів подорожі у середньовічній Європі були паломництва до святих місць й церковне місіонерство, духовні цінності яких відбилися у теологічних працях Святого Августина та Фоми Аквінського.

За створенням у добу Відродження перших європейських університетів асоціюється міграція студентської молоді – якісно новий різновид культурно-освітніх подорожей. Відкриття нових земель (передовсім, Америки) й віднайдення морських шляхів сприяли налагодженню світової торгівлі, культурного та економічного обміну

між різними народами та континентами. Надання подорожам більш організованішого характеру супроводжувалося удосконаленням транспортних засобів й розбудовою готельної мережі, і, отже, формуванням інфраструктури гостинності.

Серед відомих філософів-мандрівників вагоме місце посів наш земляк Г. Сковорода – «харківський Сократ», життєве кредо якого втілювалося у відомому висловленні: «жити – значить мандрувати». Мандруючи по всій Слобідській Україні, дійшовши до Москви, він в якості тлумача-драгомана російської імператорської комісії із закупівлі токайських вин відвідав Угорщину, Словаччину, Австрію, Німеччину, а, за деякими відомостями, й Італію. Його враження від цих мандрівок лягли в основу твору філософа «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» («дружня розмова про душевний мир»). «Идет небывалый путник, – зазначає він, – главнейшим путем, ни вправо, ни влево неуклоняясь, исправно переходит реки, леса, рвы и стремнины, проходит стрепотные горы с веселием, поднимается мирного на высоту города, обнимает его светлый и благовонный воздух, выходит безмятежная толпа миром и любовью дышущих жителей плещущих руками ожидает на крыльце и приемлет в науке блаженного объятия сам ветхий деньми отец Ураний» [13, с. 195].

Ідею вільного відвідування кожним землянином будь-якого місця на нашій планеті І. Кант обстоює у своєму трактаті «До вічного миру» (1795) у зв'язку з висунутим ним принципом всесвітнього громадянства. Кожна людина, підкреслює мислитель, повинна мати право на відвідування будь-якого куточка землі і не зазнавати при цьому нападів і ворожих дій. Це – право загальної гостинності. Кожен народ має право на територію, яку він обіймає, і ніхто не може загрожувати йому підкоренням [8, с. 276].

На зламі ХХ і ХХІ століть феномен гостинності й важливості виваженої державної політики щодо міграції населення за умов становлення сучасного Європейського співтовариства стали об'єктом дослідження політичної філософії, репрезентованої Ж. Деррида та Е. Балібаром. Активізація процесів деколонізації і євроінтеграції з особливою гостротою порушила питання про приватні та суспільні форми приймання іноземних мігрантів, природу й існування кордонів між сучасними державами, обґрунтування національної приналежності та можливість належності одночасно до кількох соціокультурних і політичних спільнот, державну гостинність. Відтак у суспільно-політичному й філософсько-антропологічному аспектах актуалізується проблема реалізації суспільної й державної активності за наявності декларованих і гарантованих прав людини у сучасному громадянському суспільстві [4, с. 141].

Конкретним вагомим внеском у розробку проблематики філософії гостинності стало видання 2004 р. у Парижі під керівництвом професора університету ім. Блеза Паскаля А. Монтандона міждисциплінарного гуманітарного «Словника гостинності» («Dictionnaire de l'hospitalite» [15], відомого дослідника філософії гостинності.

Актуалізація наукового пошуку з проблематики глобалізаційних процесів, у тому числі міграції населення, знайшла своє відображення у працях сучасних українських економістів, соціологів-демографів, істориків та культурологів Н. Бортник, М. Будько, О. Кручека, С. Леонової й ін. Проте поза полем дослідження багатьох фахівців донині залишається феномен гостинності у загальному та прикладному аспектах міграційних процесів у сучасному світі. Тому метою даної статті є висвітлення місця гостинності у контексті міграційних процесів, породжених глобалізацією.

Міграцію у географічному і державно-політичному просторі в аспекті реалізації громадянських прав людини почали серйозно досліджувати європейські філософи-просвітителі. Здатність людини до вдосконалення (*perfectibilite*) й зростання народонаселення, у відповідності з ученням французького філософа й політичного мислителя Ж.-Ж. Руссо, змусили людей нагромаджувати запаси засобів до життя, винаходити знаряддя, які посилюють ефективність праці, й перейти до осілого способу життя, обробки металів і землеробства. Усе це обумовило поступове зближення людей й зробило їх потрібними одне одному [12, с. 78]. Зазначене цілком узгоджувалося з правом на еміграцію, у разі необхідності полишити батьківщину. Але слід було всіляко прагнути життя у тій країні, щоб і іноземці бажали приїхати й оселитися тут.

Пізніше І. Кант окреслив межі мобільності у зв'язку з вимогами тогочасної демократії і прав людини, хоча з визнанням відмінності права на відвідування й права на гостинність. Ці фактори характеризувалися німецьким мислителем як засоби «постійного *наближення* до стану вічного миру», цілком здійсненого й сприятливого для створення «союзу народів, який, однак, не має бути державою народів» [8, с. 271], тобто без втрати кожним з них своєї національної державності.

Згодом бурхливий розвиток сполучення та його засобів надали подорожам організованого характеру, своєрідного активного відпочинку та отримали назву «туризм», а людей, які, подорожуючи з різною метою, гостювали в інших країнах, стали називати туристами (від франц. слова «тур» – мандрівка) [9, с. 143]. Особливо важливим є значення міжнародного туризму у забезпеченні інтеграції сучасного розколотого світу й солідаризації зусиль населення нашої планети у напрямку вирішення глобальних проблем сучасності. Прямі невимушені контакти, які реалізують суб'єктивовані репрезентанти різних культур і способів життя упродовж туристичних мандрівок, сприяють створенню атмосфери добросусідства та гостинності між людськими спільнотами [7, с. 90].

Поняття гостинності у повсякденному вжитку асоціюється з народними традиціями і звичаями привітності та хлібосоляства господарів у процесі приймання гостей. У різних народів гостинність мала забезпечувати подорожнім заступництво сакральних сил і здавна являла собою форму захисту гостя та його майна. Гостем традиційно вважають того, хто приходить або приїздить відвідати кого-небудь удома, осіб, запрошених на весілля, вечірку тощо. У давній Україні гостем йменувався будь-який купець, що здійснював торгівлю за кордоном та іншими містами києворуської держави. Гостинцем є річ або ласощі, які зазвичай привозять, приносять або передають звідки-небудь як дарунок, гостинцем здавна називали також великий битий стовповий шлях, асоційований з мандрами. В основу подорожувань у найширшому смислі покладалося бажання людини отримати незвичні враження, прагнення задоволення, тобто природна гедоністична мотивація. Подорожуюча людина передовсім налаштована на замилювання краєвидами, прилучення до раніше невідомих багатств природи та культури, супроводжуване трансформацією набутих знань і вражень.

Сучасні приклади такої еміграції населення характеризуються вченими як прогресивне явище у культурно-історичному процесі, фактор, що активізує соціальну мобільність населення. Територіальна рухливість населення є однією з необхідних умов

розвитку суспільства, його виробничої сфери й ефективного використання трудового потенціалу. Більшість етнічного населення схильна мігрувати переважно у межах території основного свого місцепроживання, тобто у звичному для нього середовищі. Міграція активніше відбувається між територіально близькими й духовно спорідненими народами.

Проте міграції можуть мати й негативні наслідки, коли вони пов'язані з неплановими, неорганізованими, стихійними й нерациональними переселеннями у пошуках задоволення елементарних потреб людей у забезпеченні власного існування або ж у спробах реалізувати пропагований спосіб «суспільства споживання» [3, с. 142]. Зокрема, чесько-англійську проблему спричинила міграція до Англії чеських циган з метою отримання там найбільшої соціальної допомоги. Оскільки циганам вдавалося одержувати її в декількох країнах одразу, країни ЄЕС змушені були ввести єдиний реєстр отримувачів такої допомоги. До того ж британські імміграційні служби в цілях державної безпеки заборонили особам зі схильністю до соціального паразитизму в'їзд до Великої Британії [11, с. 271].

Особливо посилилася боротьба світового співтовариства з незаконною міграцією з початком ХХІ ст. з включенням таких негативних явищ як тероризм, міжнародна організована злочинність, незаконне поширення наркотичних речовин і зброї у перелік основних загроз для національної і міжнародної безпеки. Будучи засобом розповсюдження зазначених загроз, нелегальна міграція й сама представляє сучасну транснаціональну форму організованої злочинності, до сфери якої входить торгівля людьми, формування тіньового ринку праці та секс-послуг [3, с. 143].

Військові ж конфлікти на прикладі збройної боротьби з проросійськими сепаратистами 2014–2015 рр. в українському Донбасі спричиняють появу великої кількості біженців, прийомом, розміщенням яких і створенням необхідних умов для їх проживання мають перейматися органи влади інших регіонів. Повсюдно створюються центри допомоги переселенцям, призначені для безкоштовної допомоги й підтримки усіх осіб, змушених покинути свої домівки через бойові дії. Значну допомогу цій категорії людей надають численні волонтери у плані послуг з працевлаштування, психологічної та іншої гуманітарної допомоги.

Притік мігрантів навіть у відносно благополучний мирний час в інші густонаселені регіони, особливо у великі міста призводить до їх перенаселення та певних труднощів у задоволенні соціальних й етнокультурних потреб мігрантів, що спричиняє виникнення міжетнічних конфліктів як на міжособовому, так і на міжгруповому рівнях, посилення етнічної напруженості. Остання може спричинитися навіть відмовою мігрантів від звичок у своєму побуті, трудових навичок тощо. Тому для фахових етнополітологів й очільників міграційної політики є високо актуальними глибокий аналіз міграційних потоків, постійне вдосконалення механізмів їх регулювання на основі принципу оптимального поєднання загальних і специфічних національно-релігійних інтересів у розподілові трудових ресурсів.

Винятково важливе значення має також забезпечення належного рівня мігрантів у нових регіонах, створення умов для реалізації їх прав на розвиток етнічних культур, вивчення рідної мови та її використання, а у місцях компактного проживання – на

створення земляцьких, культурно-національних та інших організацій, спілок і товариств. Зазначене є стрижньовим для справи об'єктивації принципу гостинності у державно-політичному вимірі.

Таким чином, у сучасному глобалізованому світі прагнення досягти матеріального достатку і безпеки, благополучно облаштованого життя примушує великі маси людей до легальної або нелегальної міграції як всередині конкретної країни, та і поза за її межами. Розвиток різноманітних соціумів за умов глобалізації з усебічним урахуванням об'єктивних закономірностей розвитку природи і суспільства робить їх конкурентоспроможними. У відповідності з принципами загальнолюдської моралі кожна людина з гостьовим статусом має шанобливо ставитися до релігії, звичаїв, традицій, мови і культури країни-господаря. Водночас нелегальна міграція спричиняє небезпечні зсуви у груповій ідентичності, виникнення соціально-культурної напруги, масові етнічні конфлікти, терористичні акти екстремістських рухів, криміналізацію суспільства й ін., що призводить до ситуації, коли про гостинність нелегалів в етнокультурному суспільстві не може бути й мови, більше того – члени такого суспільства замість гостя вбачають в емігранті чужого, ворога. Наявність таких ставлень в європейських країнах з усією очевидністю свідчить про необхідність законодавчого формування правил цивілізаційних стосунків людей, що знаходяться на території їхнього спільного мешкання, в основі яких має бути національно-територіальний принцип гостинності.

У зв'язку з цим перспективним напрямом дослідження є правові межі гостинності у стосунках «хазяїна» і «гостя».

Література:

1. Аристотель. *Метафізика* // Сочинения : в 4-х т. – Т. 1 / Аристотель. – Москва : Мысль, 1976. – 550 с.
2. Боннар Андре *Греческая цивилизация : в 3-х т. – Т. I. От Илиады до Парфенона* / пер. с франц. О. В. Волкова; предисл. проф. В. И. Авдиева. – Москва : Искусство, 1992. – 269 с., ил.
3. Бортник Н. П. Вплив глобалізації на формування міграційних потоків / Бортник Н. П. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–1(1). – С. 142–144. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvtgji_jur_2013_6-1\(1\)_37.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvtgji_jur_2013_6-1(1)_37.pdf).
4. Будько М. Гостинність як морально-етичний і соціально-правовий інститут / Будько М. // Інституціональний вектор економічного розвитку Вип. 4 (1) http://inst-vector.com.ua/wp-content/uploads/2014/05/28_241-251.pdf.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Геродот. *История* / Геродот; Перевод и примечания Г. А. Стратановского ; под общей редакцией С. Л. Утченко. Редактор перевода Н. А. Мецкерский. Ответственный редактор С. Л. Утченко. – Ленинград : Наука, 1972. – 600 с.
7. Глобальный этический кодекс туризма (Сантьяго (Чили), 1 октября 1999 г.) // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. – Київ, 2002. – С. 89–98.
8. Кант И. К. *вечному миру* / И. Кант ; пер. с нем. // Кант И. Соч. : 6 т. – Т. 6. – Москва : Мысль, 1966. – С. 257–311.
9. Кручек О. А. Туризмология: процес формування теорії туризму / Кручек О. А. // Наукові записки КУТЕП. – Вип. 8. – 2010. – С. 139–166. Серія: «філософські науки».
10. Леонова С. В. Дихотомія міграційних процесів у розвитку людського потенціалу України / Леонова С. В. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – N 735: Логістика. – С. 118–126.
11. Пуригіна О. Г. *Міжнародна міграція : навч. посіб.* / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. – Київ :

Академія, 2007. – 312 с. **12.** Руссо Ж.-Ж. *О причинах неравенства* ; пер. Н. Южакова, под ред. и с предисл. С. Южакова / Ж.-Ж. Руссо. – СПб : Светоч, 1907. – 203 с. **13.** Сковорода Г. *Світ ловив мене, та не впіймав* / Сковорода Г. – Харків : Фоліо, 2006. – 607 с. **14.** Страбон. *География* [Страбон ; пер. Г. А. Стратановского ; под общей редакцией проф. С. Л. Утченко]. – Москва : «Наука», 1964. – 944 с. + карты. **15.** *Le Livre de l'hospitalite, accueil de l'etranger dans l'histoire et les cultures. Sous la direction d'Alain Montandon.* – Paris : Bayard, 2004. – 1600 p.